

Boekbesprekings/Book Reviews

* **J. H. Breytenbach: Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog in Suid-Afrika, 1899-1902. Deel IV. Die Boereterugtog uit Kaapland, Die Staatsdrukker, Pretoria, 1977.**

Sedert 1940, en na 1959 as Staatshistorikus, is dr J. H. Breytenbach bedrywig om die Tweede Vryheidsoorlog na te vors en sy bevindings geleidelik te boek te stel. Sy navorsing is gebaseer op alle beskikbare bronne, waaronder 'n groot aantal van ons argiefstukke wat tot hede óf gedeeltelik óf gladnie deur navorsers bearbei is nie. Op dié wyse vul die skrywer, nou op las van die Minister van Nasionale Opvoeding en onder toesig van die departement Geskiedenis van die Universiteit van Pretoria, 'n groot leemte aan. Hy ontrafel terselfdertyd die verskillende tendense in die menigvuldige, uiteenlopende gegewens, hy probeer waarheid en verdigsel ontrafel om op dié wyse te kom tot 'n waarheidsgetroue, objektiewe geskiedskrywer sover dit, menslikerwys gepraat, moontlik is.

In 1969 het sy eerste deel van die reeks *Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog, 1899-1902* verskyn, in 1971 deel 2, in 1973 deel 3 en onlangs deel 4.* Sowel die Boere-offensief in Natal en die Kaapkolonie (Okt-Nov 1899), die eerste Britse offensief wat daarop gevolg het (Nov-Des 1899), en die verdere verloop van die stryd in Natal (Jan-Feb 1900) is in die eersgenoemde drie dele afgehandel. In deel 4 wat 513 bladsye beslaan, is 'n aantal toeliggende bylaes, die terugtog van die Boeremagte uit die Kaapkolonie beskryf.

Onder lord Roberts as opperbevelhebber het die Britse magte in die Kaapkolonie, wat in 'n gunstige posisie verkeer het om die Oranje-Vrystaat in te val, in die weste by Modderrivier, in die midde by Arundelstasie en in die ooste naby Sterkstroom saamgetrek. Aan die wesfront is genl P. A. Cronje se burgers by Magersfontein skaak gehou. Genl Gatacre het die krygsmag van genl Olivier by Stormberg in toom gehou terwyl genl French die burgers van hoofkmdt. E. R. Grobler en genls De La Rey en H. Schoeman se aandag in beslag geneem het. Die sterk neiging tot defensiewe optrede by die plaaslike Boereleiers en die ontoereikende Boerebesetting van die Vrystaatse grens tussen die Modderrivier en Colesberg het die Britte nie alleen in staat gestel om hul verbindingslyne met die agterland (hawens) oop te hou nie, maar

tewens om hul magte in die gebied aanhoudend te versterk en alle voorbereidings vir 'n aanslag op die O.V.S. voor te berei. Weliswaar het presidente Kruger en Steyn sowel die swak plekke in hulle verdedigingsorganisasie as die krygsplan van lord Roberts (opmars deur die O.V.S.) terdeë besef, maar die optrede van genl French teenoor die gesamentlike magte van genls Schoeman en Grobler het hulle verskalk en doeltreffende teenmaatreëls aan Boerekant veryd. Die stryd om die besit van Colesberg het van 5-31 Jan 1900 gewoed en die Boere se aandag só in beslag gehou dat lord Roberts geleentheid gekry het om 'n groot troepemag aan die Vrystaatse wesgrens ongehinderd op te bou. Dié mag het uiteindelik uit 49 000 man met 110 kanonne bestaan. Terselfdertyd het hy deur volgehoue aanvalle by Colesberg die indruk laat ontstaan dat hy sy offensief van Colesberg af oor Colesbergbrug of Norvalspont sou loods.

Genl P. A. Cronjé het weliswaar die Britse krygstaktiek deursien, maar die wesgrens is nie deur die Boere versterk nie.

Nadat hy slaggereed was, het lord Roberts 'n deel van die troepe wat die Boere by Colesberg besig gehou het, oor De Aar na die Vrystaatse grens teruggetrek en op 11 Feb 1900 het sy voorhoede, met Kimberley as doelwit, die O.V.S. binnegeruk.

Tydens die opmars is genls P. A. Cronjé en C. R. de Wet by Magersfontein en Wintershoek skaak gehou en vasgepen. Genl Cronjé is aan die oostekant omvleuel en vyf dae na die begin van die opmars is Kimberley ontset. Dit kon o.m. geskied omdat van Boerekant nie aanvallend opgetree is nie en omrede daar aan Boerekant 'n gebodk aan inisiatief geheers het. Andersyds het genl French weer kanse verspeel om 'n groot deel van die beleëraars by Kimberley te vernietig. Aan 'n onmiddellike agtervolging kon hy, met sy uitgeputte troepe, trouens nie dink nie.

Genl Cronjé het, op die aand van 15 Feb 1900, sy posisies by Magersfontein begin ontruim met die bedoeling om sy burgers tussen lord Roberts se troepe en die Vrystaatse hoofstad te plaas en met

ander Boere-afdelings te probeer om die pad na Bloemfontein te versper. Hy wou verder die vyand probeer uitput deur in goed verdedigbare stellings voor die Britse mag te gaan lê. Toe hy die Modderrivier by Vandisiedrif, oos van Perdeberg, wou oorsteek, is hy met kanonvuur in die rug, afkomstig van French se troepe, verhinder om dit te doen en op die noordelike wal van die Modderrivier deur die Engelse vasgepen. Roberts se hoofmag het hom volkome omsingel terwyl hy ook deur die oorvol Modderrivier afgesny is van genl C. R. de Wet se burgers en ander versterkings, wat hom wou ontset.

Dr Breytenbach het bewys dat dit veral die troepe in sy rug en op albei flanke en die hoë waterstand in die Modderrivier was wat dit vir Genl Cronjé se troepe onmoontlik gemaak het om na genl De Wet en die ander Boerestrydkragte ten suide van die Modderrivier deur te breek en uiteindelik die lot van die generaal en sy burgers verseël het. Ook is dit uit die amptelike verslae van genls C. R. de Wet, Philip Botha, C. C. Froneman e.a. duidelik dat genl C. R. de Wet op geen tydstip daarin geslaag het om 'n bres in die Britse omsingelingslinie te slaan waardeur Cronjé se mag kon ontsnap nie. Voorts meen die skrywer dat dit onbillik is om die name van handjievouers en kinders in genl Cronjé se laer aan die oorgawe op Majubadag 1900 te koppel. Hy kom, wat die oorgawe betref, tot die gevolgtrekking dat dit nie genl Cronjé se skuld was nie en dat die aanwesigheid van die vrouens en kinders in die laer niks met die oorgawe te doen gehad het nie.

Genl Cronjé kon moontlik ontset gewees het as genl C. R. de Wet 'n duidelike begrip gehad het van die toestand waarin die Transvaalse opperbevelhebber aan die westelike front verkeer het. Hy het egter nie verstaan met watter onoorkomelike vraagstukke genl Cronjé te kampe gehad het voordat hy Danie Theron se verslag op 26 Feb 1900 daaromtrent ontvang het nie.

Hierdie sienswyses, wat met meer as voldoende bewyse, o.m. in die bylaes, ondersteun en gestaaf is, maak hierdie deel van die reeks reeds 'n studie van die allergrootste belang omdat daar, tot vandag toe, nog talryke, ongemotiveerde menings oor genl Cronjé se optrede by Perdeberg bestaan.

Wat genl Cronjé, sowel as al sy mede-Boeraanvoerders, wel nagelaat het, is om lord Roberts se opmars tot stilstand te bring deur een

of meer pogings aan te wend om die Britse verbindingssweë met, sowel die Kaapse as die Natalse kus, te vernietig. Die skrywer lê, op verskeie plekke van sy besonder belangrike publikasie, nadruk op die verkeerde strategie wat deur die Boere gevolg is om die vyandelike magte feitlik uitsluitend in die front te beveg. Op dié wyse kon, ookal omdat die invaller oor bykans onuitputlike troepe- en materiaalvoorrade beskik het, 'n opmars voortduur tydens 'n oorlog wat tot vandag toe as dié spil beskou word waarom ons geskiedenis, ook na 1902, nog jarelank sou draai.

dr Jan Ploeger.

J. K. Zawodny: Nothing but honour: the story of the Warsaw uprising, 1944, Macmillan, 1978. R13,75.

Professor Zawodny, Avery Professor of International Relations at Claremont Graduate School and Domona College, California was an active participant in the events described. Fully documented, the story is based almost entirely on primary sources. Professor Zawodny has consulted German, Soviet, Ukrainian, Polish, British and American documents. Some of them have only recently been declassified and shed new light on Soviet-British-American relations during World War II.

The Warsaw Uprising of 1944 lasted 63 days and over 200 000 people were killed. This book describes the fighting in the streets and sewer^s of the Polish capital until the Home Army and the city died. It also takes the reader to London, Moscow and Washington, unravelling the diplomatic manoeuvres that kept the Soviet Army halted within two miles of the city while the Germans proceeded with its destruction. The crudity of Stalin's political realism is shown, he saw war purely as a political instrument, its pursuit, as far as he could dictate it, was determined primarily, if not entirely, by political consideration. To him it was more important that the Polish Home Army, which was loyal to the London-based government-in-exile, should not win than that Warsaw be conquered quickly and at little cost. Soviet operations against Warsaw were halted. Every possible obstacle was put in the path of the Western Allies to bring relief to the Polish fighters in the city, including the denial of landing rights in Soviet-held territory for American and British aircraft, granted on earlier occasions.